

Agnieszka Stamm-Korecka*

 <https://orcid.org/0000-0001-5128-2659>

PRAWICOWY RADYKALIZM A PŁEĆ – ANALIZA ZRÓŻNICOWANIA ZJAWISKA WŚRÓD MŁODYCH

Abstrakt. Artykuł poświęcony jest zjawisku zróżnicowania poglądów politycznych młodych ze względu na płeć. We wstępie wskazuję na początki wzrostu prawicowych sympatii politycznych młodych osób, które szczególnie wyraźnie widoczne były w okresie 2013–2015, zyskując miano „zwrotu prawicowego”; następnie omawiam, jak kształtowała się w czasie dynamika auto-identyfikacji politycznych tej grupy wiekowej. W kolejnych częściach prezentuję dane zastane, poświęcone fenomenowi zróżnicowania poglądów politycznych i prawicowego radykalizmu ze względu na płeć oraz wybrane sposoby ich interpretacji, a także opisuję wnioski z własnych badań z niepublikowanej pracy doktorskiej *Portret socjologiczny młodych mieszkańców aglomeracji poznańskiej o prawicowej autoidentyfikacji. Wymiar odświętny a życie codzienne*, skupiając się na kontekście płciowego zróżnicowania narracji. Artykuł kończy się refleksją na temat aktualnej sytuacji politycznej oraz określeniem dalszych interesujących obszarów badawczych.

Słowa kluczowe: polityka, prawica, płeć, młodzi.

RIGHT-WING RADICALISM AND GENDER – ANALYSIS OF THE DIVERSITY OF THE PHENOMENON AMONG YOUNG PEOPLE

Abstract. The article is devoted to the phenomenon of the differentiation of political views of young people based on gender. In the introduction, I indicate the beginnings of the growth of right-wing political sympathies of young people, which can be dated to the period 2013–2015, then referred to as the “right-wing turn”, and then I discuss the dynamics of political self-identification of young people. In the following sections, I present existing data that illustrate the described

* Dr, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Socjologii, Zakład Socjologii Jednostki i Relacji Społecznych, e-mail: agnieszka.stamm-korecka@amu.edu.pl

Received: 31.05.2025. Verified: 3.07.2025. Accepted: 23.09.2025.

© by the Author, licensee University of Lodz – Lodz University Press, Lodz, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC-BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Funding information: Not applicable. **Conflict of interests:** None. **Ethical considerations:** The Author assures of no violations of publication ethics and takes full responsibility for the content of the publication. **Declaration regarding the use of GAI tools:** Not used.

phenomenon of differentiation of political views and right-wing radicalism based on gender and selected ways of interpretation. Then, I describe the results of my own research from the unpublished doctoral thesis "Portret socjologiczny młodych mieszkańców aglomeracji poznańskiej o prawicowej autoidentyfikacji. Wymiar odświętny a życie codzienne" in the context of gender differentiation of narratives. The article ends by reflecting on the current political situation and identifying further interesting research areas.

Keywords: politics, right-wing, gender, young people.

1. Wstęp

Dekadę temu obserwatorzy życia społecznego w Polsce z pewnym zdziwieniem odkryli, że młodzież i młodzi dorośli przejawiają tendencję do głoszenia innych poglądów, niż się tego spodziewali. Po raz kolejny okazało się, że młodzi ludzie definiują świat społeczny inaczej niż starsze pokolenia – poszukując uzasadnień problemów, powołują się na inne niż wcześniejsze generacje argumenty i uważają za racjonalne rozwiązania, które wydawały się starszym abstrakcyjne. Powyższa konstatacja może wydawać się naiwną tautologią, aktualną w każdym czasie i każdym miejscu w odniesieniu do każdej różnicy pokoleniowej. W rzeczywistości jednak faktycznie nie tylko dla badaczek i badaczy współczesnego społeczeństwa polskiego, ale również dla publicystek i publicystów (R z e c z k o w s k i 2013; Ż a k o w s k i 2014) deklaracje poparcia dla radykalnej prawicy, w szczególności środowisk konserwatywno-liberalnych i nacjonalistycznych, okazały się zaskakującym i interesującym zjawiskiem. Fenomen ten został określony jako „zwrot w prawo” lub „zwrot prawicowy” (między innymi D y m e k 2017; S z a f r a n i e c, G r y g i e ń c 2019: 6). Nie odpowiadało to społecznym wyobrażeniom dotyczącym nastolatków i młodych dorosłych, którzy przedstawiani są najczęściej jako bardziej otwarci, elastyczni, tolerancyjni i liberalni niż ogół społeczeństwa (W i e l e c k i 1990: 62). Młodzi zbuntowali się jednak jak w *Tangu* Sławomira Mrożka – „na opak” – poszukując rozwiązań swoich własnych problemów oraz problemów społeczeństwa w rządach silnej ręki, osobach przedstawiających świat za pomocą binarnej opozycji pomiędzy tym, co właściwe i niewłaściwe, sięgających do tradycji jako wyznacznika tego, co słuszne. Ich antysystemowość przybrała inne oblicze niż ta znana z haseł Occupy Wall Street czy hiszpańskich Indignados, co wyrażało się między innymi w podejściu do nierówności społecznych.

Kolejne lata pokazały jednak, że określenie młodych jednoznacznie jako „prawicowych” to zbyt duże uogólnienie. Ich poglądy były niespójne, a zgodnie z badaniami (M e s s y a s z 2015: 65–77; Zainteresowanie polityką... 2015) duża część z nich deklarowała brak zainteresowania polityką. Inną kwestią, która zwracała uwagę, było zróżnicowanie zarówno poglądów, jak i sympatii politycznych wśród młodych kobiet i mężczyzn z pokolenia Y i Z. Okazuje się bowiem, że radykalizm prawicowy częściej dotyczy młodych mężczyzn niż kobiet. Wśród

młodych kobiet zaś zauważalna jest większa sympatia dla ugrupowań liberalnych i lewicowych (Poglądy polityczne... 2021: 3). Występowanie wyraźnych różnic w tym zakresie musi być związane z pewnymi czynnikami wykraczającymi poza to, co w ramach tradycji diltheyowskiej (Wielecki 1990: 65; Gruchola, Zieliński 2025: 48) czy rozważań Karla Mannheim'a (2008) określamy jako „wspólnotę losu” lub „wspólnotę doświadczeń” przedstawicielek i przedstawicieli pokoleń.

2. Zróżnicowanie poglądów politycznych ze względu na płeć

Zwrot prawicowy nie obejmował całości kategorii społecznych młodzieży i młodych dorosłych. Jednak towarzyszące jego opisom rozważania na temat tendencji politycznych młodych ludzi trafnie charakteryzowały fragment rzeczywistości społecznej. Faktycznie bowiem w trakcie prowadzenia obserwacji życia społecznego w czasie poprzedzającym kadencję rządu z lat 2015–2019 można było zwrócić uwagę na fascynację młodych osób politykami i ugrupowaniami o radykalnie prawicowych poglądach (Rzeczowski 2013; *Młodzieżowe eurowybory...* 2014). Szczególnie uwidaczniało się to w mediach społecznościowych, w udostępnianiu krótkich, sugestywnych wideo, w których owe poglądy były wyrażane językiem ostrym i obrazowym, pozbawionym dyplomacji. „Retoryczne masakrowanie” (Fał 2014) dotyczyło najczęściej oponentów politycznych i ideologicznych. Na podstawie analizy danych z badań opinii, które odnosiły się do poglądów politycznych młodych i ich zainteresowania tematem polityki, dało się zauważyć, że do roku 2015 około 1/3 badanych w wieku 18–24 lat była apolityczna (Zainteresowanie polityką... 2015). Pozostała część tej grupy najczęściej określała poziom swojego zainteresowania tematem jako średni. W latach 2013–2015 trendem we wspomnianej kohorcie wiekowej był wzrost deklaracji wskazujących na prawicową autoidentyfikację oraz spadek popularności lewicy. Badania dotyczące autoidentyfikacji z tego czasu odpowiadały wynikom sondaży poparcia dla konserwatywnych i nacjonalistycznych ugrupowań wśród młodych (Winiewski i in. 2015). W latach 2015–2018 (Poglądy polityczne... 2021) identyfikacja prawicowa zaczęła tracić na popularności, zaś lewicowa na niej zyskiwać. Po roku 2019 zauważalny był bardzo duży wzrost występowania autoidentyfikacji lewicowej wśród młodych dorosłych. Jednak zwiększała się również częstotliwość deklaracji na temat autoidentyfikacji prawicowej. Znaczący spadek dotyczył poglądów centrowych i deklaracji nikłego oraz żadnego zainteresowania polityką, rósł zaś odsetek młodych określających swoje zainteresowanie jako wysokie lub średnie; mniej wyrażnie – ale jednak zauważalnie – zwiększyła się z kolei liczba osób o bardzo wysokim zainteresowaniu polityką.

W okresie, kiedy pojawiło się pojęcie „zwrotu prawicowego”, rzeczywiście po pierwsze wzrastały prawicowe sympatie polityczne wśród młodych dorosłych,

a po drugie zaobserwować można było dużą aktywność młodych pravicowców, szczególnie w sieci. Później jednak okazało się, że nie jest to trend o charakterze trwałym, ponieważ wraz ze wzrostem ogólnego zainteresowania polityką pojawił się znaczny odsetek młodych osób identyfikujących się jako lewicowe. Nie bez znaczenia dla tych wyników była sytuacja społeczno-polityczna w latach 2015–2023 – okres dwóch kadencji rządów większościowych konserwatywnego Prawa i Sprawiedliwości. W tym czasie kilkakrotnie podejmowano próby zmiany polskiego prawa reprodukcyjnego, czego efektem było zniesienie w roku 2020 jednej z dopuszczalnych przesłanek przerywania ciąży z Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. (Dz.U. 1993 nr 17 poz. 78). Związana z tym decyzja Trybunału Konstytucyjnego Julii Przyłębskiej wywołała duży sprzeciw społeczny (Stanley, Żerkowska-Balas 2020). Protesty rozpoczęły się jednak już przy wcześniejszych projektach dotyczących zaostreżenia prawa w danym zakresie (Korolczuk i in. 2019).

Zmiany w prawie reprodukcyjnym mogły być jednym z istotnych czynników zwiększonego zainteresowania polityką wśród młodych, w szczególności wśród młodych kobiet (Potocki, Machalica 2022: 46). Złamanie wcześniej obowiązującego kompromisu – jakkolwiek również krytykowanego – oraz ingerencja w regulację kwestii, które w bezpośredni sposób dotyczyły życia kobiet, spowodowały ich sprzeciw i zmotywowały je do większego zaangażowania w obronę odbieranych praw.

Opisane powyżej kwestie stały się punktem wyjścia dla obserwacji dotyczącej płciowego zróżnicowania poglądów politycznych i autoidentyfikacji wśród młodych. Z sondaży wykonanych w ostatnich latach (Pacewicz 2019; *Jak głosowali...* 2023; Latoś 2023) wynika, że młode kobiety w Eurowyborach i wyborach parlamentarnych w 2019 i 2023 roku relatywnie rzadziej popierały środowiska polityczne o prawicowej charakterystyce, kierując swoje sympatie w lewą stronę lub opowiadając się za prawicowym centrum. Z kolei młodzi mężczyźni częściej niż kobiety deklarowali upodobanie do środowisk prawicowych. W ciągu ostatnich lat wielokrotnie zwracano uwagę na to, że ci ostatni stanowią potencjalny elektorat partii najbardziej radykalnie prawicowych, między innymi tych wchodzących aktualnie w skład Konfederacji. Przyglądając się wynikom sondaży poparcia z pierwszej tury tegorocznych wyborów prezydenckich (Czekała, Gluza 2025), możemy zauważyć, że wśród najmłodszych wyborców płci męskiej (18–30 lat) największym poparciem cieszył się Sławomir Mentzen z Konfederacji (47,6%), wśród najmłodszych wyborczyń zaś Adrian Zandberg (te jednak były bardziej zróżnicowane w swoich sympatiach – najczęściej wybierany przez nich kandydat cieszył się poparciem na poziomie prawie 25%). Niecałe 10% młodych kobiet i niecałe 2% młodych mężczyzn oddało swój głos na Magdalenę Biejat z Lewicy (ostateczny wynik osiągnięty przez kandydatkę według oficjalnych danych PKW to nieco ponad 4% głosów – Wybory prezydenta... 2025). W kolejnym podrozdziale przybliżę analizę możliwych przyczyn takiego stanu rzeczy.

3. Przyczyny genderowego zróżnicowania poglądów politycznych wśród młodych

Jak już wspomniałam w poprzednim podrozdziale, na genderowe zróżnicowanie poglądów politycznych wśród młodych wpływa między innymi polska sytuacja polityczna. Działania decydentów w ostatnich latach wywołały u wielu młodych kobiet poczucie, że polityka w sposób negatywny oddziałuje na ich codzienność, przyczyniając się do ograniczenia możliwości wyboru w sprawach dotyczących ich zdrowia i planowania rodziny. Znaczenie w kontekście opisywanej sytuacji ma fakt, że władza zdecydowała się na zmianę przepisów, co do których większość obywaterek i obywateli się zgadzała (na co wskazują badania opinii publicznej, między innymi O dopuszczalności... 2020: 2). Sprzeciw budziła również inna istotna kwestia – alarmujące wypowiedzi polityków, które zaczęły się pojawiać podczas dyskusji na temat prawa do przerwania ciąży¹. Wskazują one bowiem na brak umiejętności wczucia się w sytuację innych i sygnalizują, że państwo, zamiast gwarantować prawa człowieka i wspierać obywatelki w trudnych dla nich sytuacjach życiowych, pomija ich potrzeby. Budzi to poczucie braku bezpieczeństwa i powoduje stres. Mobilizacja do określania i wyrażania swoich poglądów może być więc naturalną reakcją na sytuację w kraju. I choć na co dzień rzadko spotykamy się z tak wyrazistymi jej przejawami jak Czarne Protesty, to zauważalne jest poszukiwanie alternatyw politycznych, a więc kierowanie swoich sympatii w stronę tych środowisk, które opowiadają się za zmianą.

Kwestia prawa do przerywania ciąży – choć bardzo znacząca – nie wyczerpuje katalogu palących spraw związanych z dietnością, podnoszonych przez młode Polki. Jest on znacznie szerszy i obejmuje między innymi niewystarczający poziom opieki okołoporodowej, niski poziom wsparcia państwa w opiece nad dziećmi z niepełnosprawnościami, wciąż za małą liczbę miejsc w żłobkach i przedszkolach oraz brak elastyczności rynku pracy, w związku z którym trudno jest kontynuować karierę zawodową po urodzeniu dziecka, wreszcie wysokie ceny mieszkań i koszty życia, skutecznie zniechęcające do podejmowania decyzji o powiększeniu rodziny.

Ponadto uwzględnić należałoby również inne istotne dla młodych kobiet problemy niezwiązane z dietnością. Badania wykonane w 2019 roku przez IPSOS (Jurszo, Pacewicz 2019) wykazały, że młode kobiety i młodzi mężczyźni (18–39 lat) różnią się w deklaracjach dotyczących obaw. Kobiety częściej niż mężczyźni wskazywały, że aktualnym, najważniejszym zagrożeniem dla Polski

¹ Jako przykład można przytoczyć wypowiedź Jarosława Kaczyńskiego z 2020 roku, dotyczącą zmian legislacyjnych, tak by „[...] nawet przypadki ciąży trudnych, gdy dziecko jest skazane na śmierć, zdeformowane, kończyły się porodem, by to dziecko mogło być ochrzczone, pochowane, miało imię” (Pacewicz 2016), oraz niedawne stwierdzenie Sławomira Mentzena określające ciążę będącą wynikiem gwałtu jako „nieprzyjemność” (Chrzczonowicz 2025).

jest kryzys klimatyczny. Niepokoił je również stan opieki zdrowotnej w kraju, możliwość wyjścia Polski z Unii Europejskiej, a także nasilenie znaczenia ruchów o charakterze nacjonalistycznym. Dane te również częściowo wyjaśniają powody wzrostu zaangażowania po lewej stronie sceny politycznej. Ochrona środowiska oraz polepszenie poziomu systemu ochrony zdrowia to jedne z najważniejszych postulatów nowej lewicy. Społeczności z nią związane sprzeciwiają się również nacjonalizmowi i szowinizmowi. Z kolei zmniejszenie wpływu Unii Europejskiej na Polskę, a nawet postulat „polexitu” to elementy dyskursu środowisk związanych z najbardziej radykalną prawicą. Obawa przed takimi dążeniami może być więc przyczyną do popierania ugrupowań dystansujących się od nich.

Młodzi Polacy płci męskiej z kolei najczęściej wskazywali, że tym, co współcześnie zagraża państwu, jest „ideologia gender” oraz działalność ruchu LGBT (Jurszo, Pacewicz 2019). Inną istotną sprawą budzącą obawy był dla nich stan środowiska naturalnego oraz polskiej demografii². Pierwszy wybór może okazać się zaskakujący – społeczne oddziaływanie tzw. ideologii gender czy LGBT było wymieniane częściej niż problemy z opieką zdrowotną, obawa związana z niebezpieczeństwem ze strony Rosji, kryzys demograficzny czy stan środowiska naturalnego. Jest to fenomen zastanawiający, a jednak znajduje on również wytłumaczenie we współczesnych realiach społeczno-kulturowych.

Jednym ze zjawisk, które mogą pełnić funkcję eksplanacyjną w tym kontekście, jest opisywany przez Katarzynę Pawlikowską w 2016 roku w raporcie *Nowa matka Polka (Współczesna matka... 2016)* rozbieżny sposób wychowywania młodych Polek i Polaków. Zgodnie z wynikami badań Pawlikowskiej młodzi dorośli w czasie dorastania spotykali się ze zróżnicowanym ze względu na płeć przekazem dotyczącym ich miejsca w społeczeństwie i kierowanych do nich społecznych oczekiwań. Po pierwsze więc najmłodsze pokolenia kobiet otrzymywały w czasie formacyjnym przekaz wzmacniający aspiracje zawodowe, wspierający samodzielność i niezależność. Rola kobiety nie była przedstawiana w sposób tradycyjny, a archetyp Matki Polki, skłonnej do wyrzeczeń dla innych, stawał się coraz mniej aktualny. Zgodnie z otrzymywanym od matek przekazem obowiązki domowe powinny być współdzielone razem z partnerem. Można więc interpretować przedstawiony stan rzeczy następująco: dla młodych pokoleń Polek wypełnianie roli kobiecej jest możliwe na różne sposoby. Ważne są możliwości wyboru i poczucie podmiotowości.

Po drugie młodych mężczyzn, jak wskazuje Pawlikowska (*Współczesna matka... 2016*), socjalizowano za to do pełnienia roli męskiej w sposób tradycyjny, nie w pełni uwzględniający zmieniające się realia społeczne. Młodzi więc byli socjalizowani „dwutorowo” – uczeni swoich ról w sposób niekomplementarny. Skutkiem jest brak spójności wzajemnych oczekiwań. Podobnych wniosków dostarczył sondaż przeprowadzony dla „Gazety Wyborczej” przez Kantar

² Co ciekawe, sytuacja demograficzna stanowiła jeden z rzadziej wymienianych powodów do obaw przez młode kobiety.

w 2019 roku (P a c e w i c z 2019). Zgodnie z wnioskami badania młodzi mężczyźni w Polsce (18–30 lat) okazali się bardziej konserwatywni i częściej postrzegali role płciowe w sposób bardziej tradycyjny. Ponad 78% z nich zadeklarowało, że to rolą mężczyzny jest zapewnienie bytu rodzinie. Rzadziej niż kobiety popierali postulat związków partnerskich i małżeństw homoseksualnych. Zgodnie z badaniem około 18% z nich opowiadało się za wyjściem Polski z Unii Europejskiej. Komentujący pozyskane dane socjolog i publicysta Krzysztof Pacewicz nazwał młodych dorosłych „pękniętym pokoleniem”, konkludując, że: „Świat poszedł do przodu, dziewczyny też, ale chłopcy zostali w poprzedniej epoce” (P a c e w i c z 2019). Poczucie niedostosowania nauczanej w procesie socjalizacji definicji roli mężczyzny do zmieniających się warunków jest jedną z przyczyn kryzysu męskości. Konflikt roli może zatem powodować tendencję mężczyzn do sympatyzowania z partiami radykalnie prawicowymi. Okazuje się bowiem, że definicje i standardy dotyczące „bycia mężczyzną” są w dzisiejszym świecie nieostre i niejasne. Co więcej, te cechy, które tradycyjnie uważano za typowo męskie, tracą na znaczeniu lub bywają interpretowane w sposób negatywny (M e l o s i k 2006: 7–12, 188–190).

Biorąc pod uwagę takie dodatkowe dane jak występowanie luki edukacyjnej (dysproporcji wykształcenia wyższego wśród osób w wieku 25–35 lat – w roku 2022 było to około 52% kobiet i 32% mężczyzn; Population by...) i niepomyślnie prognozy dotyczące przyszłości na rynku pracy w przypadku części zmasakulizowanych zawodów wymagających niższych kwalifikacji – sytuacja może powodować napięcia (Ż u r e k 2022). Mogą być one przyczynkiem do agresji i poczucia frustracji oraz poszukiwania narracji dowartościowującej. Oferują ją środowiska i ugrupowania radykalnie prawicowe, w polskich warunkach politycznych nacjonalistyczne i konserwatywno-liberalne. Sympatyzowanie z nimi stanowi rodzaj reakcji (*backlash*) (F a l u d i 2013). Charakteryzują się one prezentowaniem dualistycznej wizji świata, dystansującej się wobec dominującego relatywizmu oraz afirmacją tradycji. Rozdźwięk pomiędzy własną wizją roli a ograniczonymi możliwościami jej realizacji przedstawiają jako efekt negatywnych trendów charakteryzujących późną nowoczesność, co pomaga przyjąć optykę kompensacyjną, zgodnie z którą to nie jednostka wykazuje niedostosowanie – to warunki są nieodpowiednie i należy dążyć do zmiany. Problemy adaptacyjne mogą być nawet prezentowane w kategoriach oporu wobec szkodliwych tendencji współczesnego świata. Sytuacja przypomina wyodrębniony przez Dorotę Wyrwińską dyskurs konserwatywnego kryzysu męskości (W y r w i ń s k a 2020: 96–102). Pozwala on przywrócić poczucie własnej podmiotowości, przekonać samego siebie, że zachowuje się postawę aktywną oraz niezależność. W retoryce ugrupowań radykalnie prawicowych zauważalna jest również afirmacja zdrowego rozsądku, stanowiąca przejaw stosowania polityk prostoty (K r a j e w s k i 2013). Łączy się ona z załamaniem zaufania do systemów eksperckich, co przejawia się w odrzucaniu ze względów politycznych autorytetu części z nich, uznanych za przedstawicieli głównego nurtu.

Wiele miejsca w tej części artykułu zostało poświęcone poczuciu zagrożenia lub braku, które traktuję jako pewnego rodzaju powody sympatyzowania z określonymi środowiskami identyfikującymi się jako prawicowe bądź lewicowe. Należy jednak również zwrócić uwagę na to, że relację pomiędzy percepcją zagrożeń i problemów a popieranymi ugrupowaniami czy szerzej ujmowanymi środowiskami można określić jako dwustronną, co czyni to wytłumaczenie jedynie częściowym. Dwustronność owa polega na tym, że poza wymienioną wcześniej skłonnością do popierania środowisk, które w podobny sposób identyfikują problemy, adresują odpowiedzialność za nie oraz oferują akceptowane przez jednostki sposoby ich rozwiązania, możemy zauważyć również, że środowiska te wskazują kwestie, na które powinny zwrócić uwagę dane jednostki – jako na godne podniesienia dla dobra społeczeństwa. Podobnie rzecz ma się w odniesieniu do wartości i interesów – z jednej strony wyrażanie poparcia dla postulatów różnych partii związane jest z tym, co jednostka uważa za ważne i korzystne dla siebie i swojej grupy, z drugiej ulega ona wpływom owych partii. Jest to istotne szczególnie w przypadku młodzieży i młodych dorosłych, którzy dopiero kształtują swoje poglądy i postawy.

Wcześniejsze rozważania związane były z genderowym podziałem sympatii politycznych. Tłumaczyły one większą skłonność młodych mężczyzn do popierania prawicy i młodych kobiet do opowiadania się za lewicą. Co jednak istotne, również w ramach prawicowej autoidentyfikacji można zauważyć różnicę w narracji, związaną z poziomem radykalizmu wypowiedzi. Wskazują na to wyniki jakościowych badań własnych na próbie 29 osób o prawicowej autoidentyfikacji (16–30 lat), opisanych przeze mnie w dysertacji doktorskiej. Projekt badawczy zakładał przeprowadzenie dwóch indywidualnych wywiadów pogłębionych z każdą z badanych osób. W pierwszym scenariuszu znajdowały się pytania dotyczące wartości oraz tego, jak zdaniem badanych powinno działać państwo i jakie cechy powinien mieć lider, który nim kieruje. Zawierał on dwa zadania o charakterze wspomagającym i jedno projekcyjne. Drugi scenariusz dotyczył wybranych elementów stylu życia. Badanie zostało przeprowadzone w roku 2017, należy więc uznać je dzisiaj za historyczne, jednak jego wyniki pozwalają lepiej zrozumieć kształtowanie się procesów, które obserwujemy aktualnie.

Wątek genderowy pojawiał się w tych badaniach kilkakrotnie. Pierwsze obserwacje można było poczynić już na etapie rekrutacji. Zgłoszenia pochodziły bowiem głównie od młodych mężczyzn. Między innymi ze względu na niewielką liczbę zgłoszeń ze strony kobiet postanowiłam uzupełnić próbę badawczą za pomocą doboru metodą kuli śnieżnej. Pytałam badanych mężczyzn, czy mogliby przekazać kontakt kobiecie o podobnych poglądach i w wieku 16–30 lat. Większość z nich odmawiała, tłumacząc, że nie zna kogoś, kogo można by było określić jako osobę płci żeńskiej o prawicowej autoidentyfikacji. Szczególnie interesujące okazały się rozmowy na ten temat z przedstawicielami środowisk nacjonalistycznych – opowiadali o brakach kobiet ideologicznie zaangażowanych

w działalność ich grup. Należy tu nadmienić, że choć takie zjawisko mogło mieć charakter lokalny (badania były ograniczone terytorialnie do aglomeracji poznańskiej), to jednak potwierdzone zostały pewne tendencje związane z reprezentacją kobiet w środowiskach radykalnych – jest ona stosunkowo niewielka.

Młode kobiety rzadziej były więc skłonne do określania samych siebie jednoznacznie jako „prawicowe”. Przełożyło się to na dysproporcję w próbie badawczej – wśród 29 badanych jedynie 5 osób stanowiły kobiety. W wywiadach z kobietami, które zostały zrekrutowane w czasie rozmów wstępnych, poprzedzających udział w badaniu, pojawiały się odniesienia do negatywnego wizerunku „prawicowca” i dystansowanie się od niego. Nie pojawiały się z kolei wypowiedzi świadczące o satysfakcji z kontrowersyjnego wizerunku wynikającego z przyporządkowania do prawicy, jak to miało miejsce w przypadku części młodych mężczyzn (autoidentyfikacja prawicowa jako przejaw oporu, buntu wobec „normalsów”, którzy dysponując ograniczonym zasobem wiedzy o prawdziwych mechanizmach funkcjonowania świata, wyrażają się o prawicowcach w sposób negatywny). Powtarzana przez część badanych fraza: „Nie jestem TAKIM prawicowcem” związana była z obawą przed uznaniem za radykała i odnosiła się do społecznego przekazu dotyczącego prawicowości, z jakim się oni wszyscy spotkali. Występowanie tego swoistego autostereotypu wpisuje się w szerszy kontekst wieloznaczności rozumienia terminu „prawicowość” w Polsce oraz dyskusji środowisk politycznych dotyczących tego, jakie postawy i poglądy są rzeczywiście prawicowe.

W czasie analizy zebranego materiału wyodrębniłam pojęcie „pasm prawicowości”³ i na podstawie analizy narracji badanych wyróżniłam cztery rodzaje owych pasm: tradycjonalistyczno-solidaryistyczne (na przykład Prawo i Sprawiedliwość), chrześcijańsko-nacjonalistyczne (ugrupowania i środowiska narodowe, na przykład Ruch Narodowy), wolnościowo-deregulacyjne (partie typu konserwatywno-liberalnego) oraz neoliberalno-europejskie (między innymi Koalicja Obywatelska). Badane kobiety ułożone były albo w paśmie tradycjonalistyczno-solidaryistycznym, albo neoliberalno-europejskim, które opisałam jako stosunkowo mniej radykalne oraz mniej wewnętrznie spójne.

Podczas analizy zebranego materiału wyodrębniłam również „kotwice tożsamościowe” prawicowej autoidentyfikacji. Za Zygmuntem Baumanem (2000: 51–52) przyjęłam, że doświadczenie „dryfowania” w późnej nowoczesności wiąże się z potrzebą poszukiwania stabilnych punktów, na których współcześni ludzie starają się oprzeć (zakotwiczyć), budując swoją biografię. Takimi kotwicami dla osób uczestniczących w badaniu były rodzina, wiara i religijność, a także patriotyzm i nacjonalizm. W narracji kobiet pojawiały się dwie z nich: rodzina oraz wiara i religijność. Rodzina stanowiła punkt odniesienia dla własnych

³ Do opisu złożonego konstruktu prawicowości wykorzystałam metaforę pasm górskich o różnej wysokości i szerokości, które wzajemnie się ze sobą przecinają. Tak jak pasma górskie pasma prawicowości mają różną wysokość (radykalizm) oraz szerokość (wewnętrzną spójność) oraz najwyższe punkty (poglądy i postawy stanowiące typy idealne).

poglądów. W wypowiedziach pojawił się wątek związany ze stawianiem członka rodziny w roli autorytetu. W jednym przypadku był to ojciec, a w drugim starszy brat. W obu przypadkach mieli oni poglądy bardziej radykalne niż respondentki. Z wypowiedzi rozmówczyń wynikało, że ich rodziny pochodzenia funkcjonowały w sposób patriarchalny, a poglądy tych mężczyzn okazały się na tyle ważne, że były przywoływane w pierwszej kolejności po zadaniu pytania, przed własną opinią – jako punkt odniesienia. Pozostałe badane wychowywały się w rodzinach o poglądach tradycyjnych, ale przeważnie niezbyt radykalnych. Okazało się to jednak istotne w kontekście postrzegania prawicowości jako pewnego stanu domyślnego, nie do końca nawet poddawanego refleksji na co dzień. Wiara i religijność były ważną kotwicą związaną z własną prawicową autoidentyfikacją. Polski Kościół katolicki jest bowiem konserwatywny, a jego przedstawiciele prezentują poglądy związane z kwestiami politycznymi. Z kolei uczestnictwo w różnego rodzaju grupach religijnych i wspólnotach pełni funkcję wsparcia. Spędzając czas z osobami o podobnych wartościach, jednostka ugruntowuje się w nich i uważa je za naturalne i niewymagające dyskusji.

Trzecia wyróżniona kotwica tożsamościowa nie pojawiła się w narracji młodych kobiet, zauważalna jednak była w narracji młodych mężczyzn, szczególnie tych, którzy w czasie badania lub w okresie wcześniejszym byli związani z ruchami o charakterze nacjonalistycznym.

4. Zakończenie – popularność Sławomira Mentzena wśród młodych kobiet w wyborach prezydenckich 2025

W artykule przedstawiłam informacje dotyczące zróżnicowania płciowego na polu poglądów politycznych wśród młodych oraz różnic w prawicowym radykalizmie młodych kobiet i mężczyzn z prawicową autoidentyfikacją, opierając się na wynikach badań o charakterze zarówno ilościowym, jak i jakościowym. Analiza może stanowić przyczynek do dalszych rozważań na temat danego przedmiotu, również związanych z przyszłością tego fenomenu. Interesujących pól do analiz dostarczają wyniki wyborów prezydenckich z 2025 roku. Ponownie wskazały na dystansowanie się młodych od duopolu PiS – KO (Sadura, Sierakowski i 2025). Najczęściej wybieranymi przez młodych kandydatami byli Sławomir Mentzen z Konfederacji i Adrian Zandberg z Razem (Czekała, Gluza 2025). Pokazuje to, że nie obserwujemy aktualnie nowej wersji zwrotu prawicowego, a raczej dalsze odejście od autoidentyfikacji centrowych. Pomimo że Razem i Konfederacja znajdują się na przeciwległych krańcach politycznego spectrum, dysponują szczególnie cenioną przez młodych cechą – antysystemowością. Ich poparcie wpisuje się w charakterystyczne dla młodych tendencje antysystemowe i łączy się jednocześnie z manifestowaniem niezadowolenia z obecnej sytuacji w kraju, rozumianej jako efekt działań rządzących – zarówno obecnie, jak

i w niedalekiej przeszłości. Szczególnie brak efektywności oraz niewystarczające działania na rzecz zaspokajania potrzeb osób wchodzących w dorosłość (związanymi między innymi z problemami na rynku pracy, cenami mieszkań i kosztami najmu oraz generalnymi wydatkami na rzecz utrzymania) stanowią bodźce do wyrażania niezadowolenia w stosunku do największych ugrupowań oraz zainteresowania się kandydatami spoza głównego nurtu. Wydaje się również, że młodzi są zmęczeni trwającym już od prawie dwóch dekad sporem politycznym pomiędzy PiS a KO/PO. Jego początki i wiele wątków, które emocjonalnie angażują starszych obywateli, stanowią dla młodych raczej element najnowszej historii – nie zaś własnych przeżyć. Dodatkowo istotnymi czynnikami wpływającymi na popularność polityków wśród młodych są obecność w mediach społecznościowych i umiejętne budowanie w nich wizerunku (Rasiewicz 2025). Niezbędne są umiejętność konstruowania treści konkretnych, krótkich, z sugestywnym przekazem i wykorzystywanie internetowych trendów (na przykład memów czy humorystycznych przeróbek muzycznych hitów wyrażających poparcie). Jak zauważyła Anna Sosnowska-Materska o wysokim wyniku Sławomira Mentzena wśród młodych zdecydowało to, że postrzegają go oni jako „[...] kogoś dynamicznego, zrozumiałego, komunikatywnego” (Woźniak 2025).

Omawiane wyniki wyborów potwierdziły także genderowe zróżnicowanie młodych w zakresie sympatii politycznych – zgodnie z sondażem *late poll* zrealizowanym przez IPSOS (Czekala, Gluza 2025) kandydatem najczęściej wybieranym przez młodych mężczyzn był Sławomir Mentzen (około 48% głosów mężczyzn w wieku 18–29), zaś wśród młodych kobiet najwyższe poparcie zdobył Adrian Zandberg (około 25% głosów kobiet w wieku 18–29). Duża różnica jest widoczna również w wyniku innej kandydatki lewicowej, Magdaleny Biejat – głos oddało na nią 9,5% kobiet oraz 1,8% mężczyzn z najmłodszej kategorii wiekowej.

Analiza odsetków poparcia poszczególnych kandydatek i kandydatów przez młode kobiety wskazuje jednak, że Sławomir Mentzen uzyskał wynik jedynie o około 3,5 punktu procentowego niższy niż Adrian Zandberg. Co piąta Polka w wieku 18–29 lat zagłosowała więc na kandydata radykalnie prawicowego. Sylwetka polityczna Sławomira Mentzena odpowiada wolnościowo-deregulacyjnemu pasmu prawicowości. W latach, kiedy prowadzone były moje badania, niski poziom zgłoszeń młodych kobiet sympatyzujących ze środowiskami konserwatywno-liberalnymi lokującymi się w jego obrębie potwierdzał niewysokie wyniki, jakie w sondażach uzyskiwały wśród tej kategorii społecznej konserwatywno-liberalne ugrupowania. Ponad 20-procentowe poparcie dla przedstawiciela tego pasma prawicowości w omawianej kategorii stanowi interesujące zjawisko, które warto poddać rozszerzonym analizom w kontekście towarzyszących mu motywacji. Podczas kampanii wyborczej w 2025 roku w mediach społecznościowych pojawiały się między innymi w aplikacji TikTok krótkie filmy, w których młode kobiety i dziewczęta wyrażały swoje poparcie dla konfederaty. Wiele nagrań

nie opatrzone szerszymi opisami, część jednak odnosiła się do powodów tych sympatii politycznych. Wymienić tu można przede wszystkim bezpieczeństwo (lub poczucie jego braku) związane najczęściej z obawami o konsekwencje migracji czy interes osobisty opierający się na nadziei na poprawę sytuacji drobnych przedsiębiorców w Polsce po dojściu do władzy neoliberalnego kandydata. Do tych argumentów odwoływały się również młode kobiety obecne na wiecu wyborczym Sławomira Mentzena (K o w a l e w s k a 2025). Niektóre rozmówczynie pytane o powody swojego poparcia wskazywały obiecywane uproszczenie systemu podatkowego. Inne odnosiły się do bezpieczeństwa. Istotnym kontekstem wypowiedzi okazała się wojna za wschodnią granicą Polski – do oddania głosu na kandydata Konfederacji motywował sprzeciw w stosunku do uczestnictwa polskich żołnierzy w działaniach zbrojnych na terenie Ukrainy. Niektóre uczestniczki spotkania z politykiem opowiadały się również za zamknięciem granic dla migrantów. Wśród wymienianych zalet kandydata było to, że ma własne zdanie i jest stały w poglądach.

Dziennikarka Estera Flieger, omawiając wynik uzyskany przez Sławomira Mentzena wśród młodych kobiet, określiła ich motywacje jako bardziej pragmatyczne niż ideologiczne. Co ciekawe, zwróciła jednak uwagę na to, że podczas rozmów z wyborczyniami Konfederacji na wiecach wyborczych pojawiała się krytyka feminizmu w kontekście ograniczeń. Zgodnie z tą argumentacją feminizm również tworzy pewien system oczekiwań związany z rolą kobiety, co odbierane jest przez niektóre osoby jako ograniczenie wyboru (P ł o c i ń s k i, F l i e g e r 2025). Wątek ten wydaje się mało rozpoznany i nie stanowi z pewnością wyczerpującego opisu danego motywu, pozostaje jednak sygnałem, który nie powinien zostać zignorowany. Warto przyrzeć się rzeczywistej sytuacji młodych kobiet oraz temu, jakie perspektywy oferują dla nich różne ugrupowania polityczne nie tylko na poziomie dyskursu, ale realnych rozwiązań. Pragmatyzm bowiem okazuje się strategią wyboru pomimo ideologii, szczególnie kiedy niemożliwe wydaje się zrealizowanie postulatów opartych na idei.

Postawa pragmatyzmu może być również związana ze zjawiskiem *single-issue voting* (D i a z - R o s i l l o 2008), a więc oddawaniem głosu ze względu na pewien konkretny postulat, który uważany jest za najważniejszy – bez uwzględnienia całokształtu programu wyborczego i innych poglądów prezentowanych przez ugrupowanie lub kandydata. W tym kontekście warto przyrzeć się wartości bezpieczeństwa dla młodzieży i młodych dorosłych (T w e n g e 2019). Jest ono istotne dla tej kategorii w różnych kontekstach; jak wskazują najnowsze badania realizowane na zlecenie Autopay – również w kontekście finansowym (Oszczędności... 2025). Tymczasem młodzi wchodzący w dorosłość w epoce polikryzysu i permakryzysu doświadczają niepewności spowodowanej wieloma kwestiami jednocześnie (D ł u g o s z 2024). W raporcie Eurobarometru pt. EU challenges and priorities. Young people's views (EU challenges... 2025) przedstawiono odpowiedzi młodych Europejczyków na pytanie o 3 kwestie społeczne,

którymi Unia Europejska powinna zająć się priorytetowo. Wśród badanych Polek i Polaków najczęściej wskazań (37%) uzyskały bezpieczeństwo i obrona, następnie nieuregulowana migracja (30%) oraz zdrowie publiczne (28%). W trakcie analizy danych, które pozyskano od kobiet i mężczyzn, zauważyć można, że obie grupy uznały bezpieczeństwo i obronę za najważniejsze (taki sam odsetek wskazań – po 37% u obu grup). Młodzi Polacy w następnej kolejności wymieniali najczęściej nieuregulowaną migrację (33% odpowiedzi) oraz ekonomię i finanse publiczne (28% odpowiedzi). Młode Polki zaś zdrowie publiczne (34% odpowiedzi) i edukację (31%). Brak poczucia bezpieczeństwa wydaje się motywem, który mógłby mieć istotny wpływ na decyzje – również te polityczne – młodych niezależnie od wcześniej omawianych płciowych podziałów. Poczucie braku w przypadku szczególnie ważnej wartości może być powodem do oddania głosu na kandydata, który wykazuje zrozumienie problemu i prezentuje siebie oraz swoje środowisko polityczne w roli gwarantów poprawy sytuacji, obiecując likwidację zagrożenia.

We współczesnym, złożonym, pełnym niewiadomych i ogarniętym kryzysami świecie dynamiczna, pewna postawa oraz obietnica skutecznych działań zyskują na atrakcyjności. Niestabilna sytuacja w Europie i na świecie wzmacnia poczucie niebezpieczeństwa, może więc przyczyniać się do wspomnianego zjawiska *single-issue voting*. Nie należy również zapominać, że część młodych kobiet ma konserwatywny światopogląd. Dla tej grupy istotnym aspektem może być wspomniana przez Annę Sosnowską-Materską rola budowania wizerunku Sławomira Mentzena jako odpowiedzialnego, dbającego o byt rodziny męża i ojca (Woźniak 2025). Wymienione tu kwestie prezentują jedynie część zagadnienia, wykonanie pogłębionego badania jakościowego pozwoliłoby na bardziej wyczerpujące i wieloaspektowe przedstawienie perspektywy młodych Polek opowiadających się za radykalną prawicą.

W trakcie omawiania tematu poglądów i sympatii politycznych młodych należy mieć świadomość potrzeby stałej aktualizacji wiedzy o ich świecie – wartościach, interesach, refleksjach. Uznaję zatem, że na skutek przemian w interpretacji świata wśród młodych część rozważań zaprezentowanych w artykule okaże się za jakiś czas nieaktualna. Należy przy tym również pamiętać, że młodzi jako kategoria społeczna są w swoich poglądach zróżnicowani, a w świetle przytoczonych badań za jedną z istotniejszych zmiennych dotyczących sympatii politycznych oraz prawicowego radykalizmu jest płeć. To, co dla nich wspólne, to zaś dystansowanie się od centrum i nieufność w stosunku do duopolu dwóch największych polskich partii politycznych.

Bibliografia

- Bauman Z. (2000), *Ponowoczesność jako źródło cierpień*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa.
- Chrzczonowicz M. (2025), *Dla Mentzena poród po gwałcie to tylko „nieprzyjemność”*. *Przypominamy mu nieprzyjemne fakty*, OKO.press, <https://oko.press/dla-mentzena-porod-po-gwalcie-to-tylko-nieprzyjemnosc-przypominamy-mu-nieprzyjemne-fakty> (dostęp: 31.07.2025).
- Czekała F., Głuza R. (2025), *Bunt młodych. Co drugi wyborca głosował na Mentzena, kobiety wołały lewicę*, <https://tvn24.pl/polska/wybory-prezydenckie-2025-bunt-mlodych-co-drugi-glosowal-na-mentzena-kobiety-wolaly-lewice-st8471033> (dostęp: 31.07.2025).
- Diaz-Rosillo C.E. (2008), *Single-Issue Voting*, [w:] *Encyclopedia of U.S. Campaigns, Elections, and Electoral Behavior*, SAGE Publications, s. 743, <https://doi.org/10.4135/9781412963886.n385>
- Długosz P. (2024), *Młodzież w epoce kryzysów*, Wydawnictwo Academicon, Lublin.
- Dymek J. (2017), *Cześć i chwała młodej Polsce (prawicowej)*, Krytyka Polityczna, <https://krytykapolityczna.pl/kraj/mloda-polska-prawica> (dostęp: 31.07.2025).
- EU Challenges and Priorities. Young People's Views (2025), Eurobarometer, <https://data.europa.eu/doi/10.2775/9830210> (dostęp: 31.07.2025).
- Fal M. (2014), „*Korwin masakruje...*”, czyli o politycznej karierze pewnego słowa, naTemat.pl, <https://natemat.pl/103155,korwin-masakruje-czyli-o-politycznej-karierze-pewnego-slowa> (dostęp: 31.07.2025).
- Faludi S. (2013), *Reakcja. Niewypowiedziana wojna przeciw kobietom*, przeł. A. Dzierzowska, Wydawnictwo Czarna Owca, Warszawa.
- Gruchola M., Zieliński R. (2025), *Poczucie polskości pokoleń medialnych. Raport z badań*, „Edukacja Międzykulturowa”, t. 28, nr 1, s. 47–60, <https://doi.org/10.15804/em.2025.01.03>
- Jak głosowali mężczyźni, a jak kobiety? Młode panie wsparły KO i Lewicę, młodzi panowie Konfederację. Starsi poparli PiS* (2023), TVN24, <https://tvn24.pl/wybory-parlamentarne-2023/wybory-parlamentarne-2023-jak-glosowali-mezczyzni-a-jak-kobiety-st7399212> (dostęp: 31.07.2025).
- Jurszo R., Pacewicz P. (2019), *Mężczyźni najbardziej boją się gejów i Gender, kobiety zapaści ochrony zdrowia. Wspólny strach o klimat*, OKO.press, <https://oko.press/mezczyzni-najbardziej-boja-sie-gejow-i-gender-kobiety-zapasci-sluzby-zdrowia-wspolny-strach-o-klimat> (dostęp: 31.07.2025).
- Korolczuk E. i in. (red.) (2019), *Bunt kobiet. Czarne Protesty i Strajki Kobiet*, Europejskie Centrum Solidarności, Gdańsk.
- Kowalewska J. (2025), „*Sławomir jest rycerski*”. *Pytałam młode kobiety, dlaczego chcą głosować na kandydata Konfederacji*, Wyborcza.pl Szczecin, <https://szczecin.wyborcza.pl/szczecin/7,34939,31831927,selfie-z-mentzenem-dlaczego-młode-kobiety-chca-glosowac-na.html> (dostęp: 31.07.2025).
- Krajewski M. (2013), *Przeciwłożoność. Polityki prostoty*, „Studia Socjologiczne”, nr 4(211), s. 37–50.
- Latos G. (2023), *Wybory 2023. Kobiety odchodzą od prawicy. I głosują liczniej niż mężczyźni. Kogo wybrały?*, Gazeta Prawna, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/9322953,wybory-2023-kobiety-odchodza-od-prawicy-jak-glosowaly-kobiety-kogo-wybraly-kobiety.html> (dostęp: 31.07.2025).
- Mannheim K. (2008), *Ideologia i utopia*, przeł. J. Miziński, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa.
- Melosik Z. (2006), *Kryzys męskości w kulturze współczesnej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.

- Messyas K. (2015), *Postawy polityczne młodzieży polskiej w świetle badań empirycznych*, „Władza Sądzenia”, nr 7, s. 57–79, <https://dspace.uni.lodz.pl/bitstream/handle/11089/21803/postawy-polityczne-młodzieży-polskiej-w-swiecie-badan-empirycznych.pdf> (dostęp: 31.07.2025).
- Młodzieżowe eurowybory. Nowa Prawica wygrała. PO dopiero czwarta* (2014), Newsweek, https://www.newsweek.pl/polska/młodzieżowe-eurowybory-janusz-korwin-mikke-wygrał-newsweekpl/1mb81h9#google_vignette (dostęp: 31.07.2025).
- O dopuszczalności przerywania ciąży i protestach po wyroku Trybunału Konstytucyjnego (2020), CBOS, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_153_20.PDF (dostęp: 31.07.2025).
- Oszczędności i brak długów – a nie luksusy – stają się dla młodych symbolami sukcesu finansowego (RAPORT) (2025), PAP, Autopay, <https://www.pap.pl/mediaroom/oszczednosci-i-brak-dlugow-nie-luksusy-staja-sie-dla-młodych-symbolami-sukcesu> (dostęp: 31.07.2025).
- Paciewicz K. (2019), *Młodzi mężczyźni są prawicowi i samotni, a młode kobiety liberalne i w związkach*, Wyborcza.pl, <https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,24700696,młodzi-wypisali-sie-z-politycznej-wojny-starszych-maja.html> (dostęp: 31.07.2025).
- Paciewicz P. (2016), *Kaczyński rozstrzyga sprawę aborcji: „Żeby kobiety rodziły nawet zdeformowane dzieci, skazane na śmierć”*, OKO.press, <https://oko.press/kaczynski-zeby-kobiety-rodzily-nawet-mocno-zdeformowane-dzieci-skazane-na-smierc> (dostęp: 31.07.2025).
- Płociński M., Flieger E. (2025), „Rzecz w tym”. *Dlaczego młode kobiety głosują na Konfederację? I kim są „faceci”?*, Rzeczpospolita, <https://www.rp.pl/polityka/art42022491-rzecz-w-tym-dlaczego-młode-kobiety-glosuja-na-konfederacje-i-kim-sa-faceci?refreshpaywall=5a44426d-230f-4d0c-9175-e226e81ad08a> (dostęp: 31.07.2025).
- Poglądy polityczne młodych Polaków a płęć i miejsce zamieszkania (2021), CBOS, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_028_21.PDF (dostęp: 31.07.2025).
- Population by Educational Attainment Level, Sex and Age (%) – Mail Indicators, Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDAT_LFSE_03_custom_6083838/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=4942b3af-a41a-4c31-b179-361c544e500f (dostęp: 31.07.2025), https://doi.org/10.2908/edat_lfse_03
- Potocki P., Machalica B. (2022), *Pęknięte pokolenie rewolucjonistów? Młodzi wobec sytuacji w Polsce w 2021 roku*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Warszawa.
- Rasiewicz N. (2025), *Skąd się wziął fenomen Sławomira Mentzena wśród młodych? „Poznali tylko jego”*, WNP, <https://www.wnp.pl/polityka-i-sondaze/skad-sie-wzial-fenomen-slawomira-mentzena-wsrod-młodych-poznali-tylko-jego,946708.html> (dostęp: 31.07.2025).
- Rzeczkowski G. (2013), *Janusz Korwin-Mikke ciągle w grze*, Polityka, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1561037%2C1%2Cjanusz-korwin-mikke-ciagle-w-grze.read> (dostęp: 31.07.2025).
- Sadura P., Sierakowski S. (2025), *Nowy duopol obali ten system. Raport z badań po wyborach prezydenckich*, Instytut Krytyki Politycznej, Warszawa.
- Stanley B., Żerkowska-Balas M. (2020), *Sondaż w sprawie protestów. Kto bierze udział w spacerach?*, Polityka, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/2074683,1,sondaz-w-sprawie-protestow-kto-bierze-udzial-w-spacerach.read> (dostęp: 31.07.2025).
- Szafraniec K., Grygień J. (2019), *Prawicowość młodych Polaków. Kontekst wyborów parlamentarnych z 2015 roku*, „Studia Socjologiczne”, nr 2(233), s. 5–35, <https://doi.org/10.24425/sts.2019.126138>
- Twenge J.M. (2019), *iGen. Dlaczego dzieciaki dorastające w sieci są mniej zbuntowane, bardziej tolerancyjne, mniej szczęśliwe – i zupełnie nieprzygotowane do dorosłości. I co to oznacza dla nas wszystkich*, przeł. O. Dziedzic, Smak Słowa, Sopot.
- Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz.U. 1993 nr 17 poz. 78), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19930170078> (dostęp: 31.07.2025).

- Wielecki K. (1990), *Spoleczne czynniki tożsamości pokoleniowej młodzieży*, „Studia Socjologiczne”, nr 1–2(116–117), s. 61–82.
- Winiewski M. i in. (2015), *Podłoże prawicowych preferencji wyborczych młodych Polaków*, Centrum Badań nad Uprzedzeniami, Warszawa.
- Woźniak A. (2025), *Zagłosowały na Mentzena. Politolożka mówi o powodach*, WP kobieta, <https://kobieta.wp.pl/wybraly-mentzena-politolozka-dziala-na-wyobraznie-7158388693543616a?utm> (dostęp: 31.07.2025).
- Współczesna matka Polka nie chce inspirować się swoją mamą* (2016), Wirtualnemedi.pl, <https://www.wirtualnemedi.pl/artykul/wspolczesna-matka-polka-nie-chce-inspirowac-sie-swoja-mama> (dostęp: 31.07.2025).
- Wybory 2015. Polska młodzież prawicowa: 66 proc. głosów uczniów i studentów poszło na PiS, Kukiza i Korwina* (2015), Wyborcza.pl, <https://wyborcza.pl/7,75398,19087837,wybory-2015-polska-młodzież-prawicowa-66-proc-głosów-uczniów.html> (dostęp: 31.07.2025).
- Wybory prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (2025), PKW, <https://prezydent2025.pkw.gov.pl/prezydent2025/pl/wynik/pl> (dostęp: 31.07.2025).
- Wyrowska D. (2020), *Co się dzieje z mężczyznami. Analiza dyskursów dotyczących kryzysu męskości w artykułach prasowych oraz internetowych*, Instytut Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Zainteresowanie polityką i poglądy polityczne w latach 1989–2015. Deklaracje ludzi młodych na tle ogółu badanych (2015), CBOS, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2015/K_135_15.PDF (dostęp: 31.07.2025).
- Żakowski J. (2014), *Dlaczego młodzi wybierają Nową Prawicę?*, Polityka, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1582031%2C1%2Cdlaaczego-młodzi-wybijeraja-nowa-prawice.read> (dostęp: 31.07.2025).
- Żurek I. (2022), *Więcej kobiet z wykształceniem wyższym niż mężczyzn*, INFOR, <https://kadry.infor.pl/wiadomosci/5521406,Wiecej-kobiet-z-wyksztalceniem-wyzszym-niz-mezczyzn.html> (dostęp: 31.07.2025).